

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

Donelaitis: naujas rusiškas leidimas

2011-12-01

ŽURNALAS: KNYGŲ AIDAI

TEMA: LITERATŪRA

AUTORIUS: Mikas Vaicekauskas

DATA: 2011-12

Donelaitis: naujas rusiškas leidimas

Mikas Vaicekauskas

Kristijonas Donelaitis,

Metai: Poema, pasakėčios, laiškai, eilėraščiai,

iš lietuvių ir vokiečių k. vertė Sergejus Isajevas (Clandestinus),

Кристийонас Донелайтис,

Времена: Поэма, басни, письма, стихи,

перевод с литовского и немецкого Сергея Исаева (Clandestinus),

автор статьи и редактор литовских текстов Микас Вайцекаускас,

редакторы перевода Алексей Черняков и Татьяна Цвигун,

художник Ирина Герасимова,

дизайн, компьютерная верстка Алексей Попов,

Калининград: Калининградский ПЕН-центр, 2011, 238 p., illustr., 500 egz.

Kalbant apie klasikinio veikalo (kartu ir jo vertimo) naują leidimą, pirmiausia tokio leidinio (knygos) kultūrinė vertė išvelgiama nusakant jo santykį su kultūrine tradicija, ypač jei ji skaičiuojama dešimtmečiais ar šimtmečiais, – buvusiais ir egzistuojančiais leidimais, veikalo redakcijomis ir vertimais, jų variantais. Kultūrinę knygos, kūrinio leidimo vertę įmanoma nusakyti remiantis keliais kriterijais – tai naujumas kultūrinėje tradicijoje, veikalo kanoniškumo reprezentacija arba revizija, knygos kultūros aspektai.

2011 m. Kaliningrado PEN centro leidykloje buvo išleistas naujas Kristijono Donelaičio *Metų*, pasakėčių, vokiškų eilėraščių ir laiškų vertimas į rusų kalbą, atliktas klaipėdiečio vertėjo ir poeto Sergejaus Isajevo (Clandestinus). Leidinys, kaip ir pati poema, pavadintas nauju, dar nevartotu, abstraktesniu nei ankstesnis pavadinimu *Времена*. Taip pat knygoje spausdinami ir lietuviški Donelaičio kūrinių tekstai. Naujasis vertimas į rusų kalbą buvo atliktas iš originalo, nesinaudota pažodiniu

vertimu, kaip tai buvo daręs ankstesnis vertėjas Davidas Brodskis, taip pat nesinaudota ir buvusiu vertimu, kuris skelbtas devynis kartus. Isajevo vertimas jau spėtas įvertinti ir specialistų – 2010 m. už Donelaičio kūrybos vertimus jam buvo skirta „Naujojo Rusijos rašytojo 2010“ nominacija Maskvos tarptautiniame literatūriniame jaunujų rašytojų forume. Tad galima manyti, jog rezultatas sėkmingas, o tai leidžia matyti senosios Donelaičio *Metų* rusiško vertimo tradicijos pabaigą ir naujos pradžią.

Lietuviškas *Metų* tekstas – taip pat nauja klasikinio veikalo redakcija, atlikta remiantis naujausiais tekstologiniais tyrimais¹. Čia pateikiama iki šiol autentiškiausia (ne mokslinė kritinė, o reprezentacinė arba populiarioji) veikalo redakcija. Jos glausti principai nusakyti leidinio pratarmėje. Trumpai galima pasakyti, kad naujoji *Metų* redakcija parengta pagal 1977 m. leidimą, redaguotą Kazimiero Ulvydo². Joje atlikti tokie pakeitimai: 1) ištaisytos buvusios korektūros klaidos; 2) atstatytos didžiosios raidės (pavyzdžiui, *Adpentai / Atpentai, Dievas, Giltinė, Perkūnas, Sutvertojis, Viešpats*); 3) sudabartinta žodžių su *j* rašyba (pavyzdžiui, *bjaurus, pjauti, pjudyti, spjauti*); 4) atstatyti buvę žodžių praleidimai ir panaikinti prirašymai. Rašyba ir skyryba palikta kaip ir 1977 m. leidime, taip pat atsižvelgta į dabartines normas. Remiantis naujausiais tekstologiniais *Metų* leidimų tyrimais ir redagavimo rekomendacijomis, pagal Donelaičio autografus atstatyta: 1) fonetika: trumposios pusdalyvio formos, kietosios priebalsės, veiksmažodžių su priesaga *in, en* formos su ilgosiomis [i], [e]; 2) morfologija: originalios kaitybinės ir darybinės formos *dosnai, kulšės, mylė, procė, stonės* ir kt., originalios žodžių formos, jų įvairuojantys variantai, autografų įvardžių *sav, tav* formos, būsimąjo laiko atematinės formos su galūne *-su*, kieta priesaga *-ukas*; 3) sintaksė: vietomis sukeisti žodžiai; 4) leksika: prielinksnių *nu, pri* variantai. Redaguojant tekstą, siekta jį išlaikyti kuo autentiškesnį. Taigi su naująja lietuviška *Metų* redakcija baigiama senoji teksto pateikimo tradicija. Tikėtina, kad tolesniuose leidimuose bus ja remiamasi ar diskutuojama, norint pateikti kitus redakcijos variantus. Taip pat pasakytina, kad naujoji poemos redakcija jau yra pateikta ir mokykloms³.

Tiesa, dar galioja (egzistuoja apyvartoje) ir *Baltų lankų* leidyklos leisti Donelaičio *Metai*, redaguoti Vytauto Vitkausko⁴. Neseniai išėjo jau penktas leidimas *Literatūros skaitinių* serijoje⁵. Šiame naujajame lietuviškame *Metų* tekste, atliekant jo redakciją, buvo pasinaudota ir Vitkausko variantu, jo privalumais ir trūkumais.

Taigi galima sakyti, kad naujasis rusiškas *Metų* leidimas – vertimas ir lietuviško teksto redakcija – visais atžvilgiais atitinka naujumo kultūrinėje tradicijoje ir veikalo kanoniškumo reprezentacijos arba revizijos kriterijus.

Kitas labai svarbus veikalo reprezentacinio leidimo vertės kriterijus – tai knygos kultūros aspektas. Jis daugiausia liečia materialiąją leidinio išraiškos pusę – tai knygos dizainas, maketas, formatas, spalvos, popierius, šriftai, viršelis, aplankas, atvartai ir t. t. Viena iš svarbiausių, skaitytojams labiausiai pastebimų reprezentacinio leidimo sudedamųjų dalių – knygos iliustracijos. Kalbant apie Donelaičio *Metus*, čia irgi galima ir verta kalbėti apie ilgametę tradiciją.

Pirmasis *Metus* iliustravo dailininkas Vytautas Kazimieras Jonynas. Su jo iliustracijomis *Metai* buvo išleisti 1940, 1941, 1946, 1948, 1951, 1966, 1967, 1983, 1985, 1998, 1999, 2005, 2006 metais (1946, 1951, 2005 m. vertimai į rusų kalbą,

1966, 1998, 1999 m. vertimai į vokiečių kalbą, 1967, 1985 m. vertimai į anglų kalbą, 2006 m. vertimas į latvių kalbą). Pažymėtina, kad 1946, 1951 m. vertimai į rusų kalbą buvo išleisti be iliustracijų autoriaus pavardės. Jonyno neotradicionalistinės iliustracijos padarė tiesioginę ir akivaizdžią įtaką praktiškai visiems *Metų* iliustratoriams. Čia turimos galvoje knygos su *Metų* tekstu spausdintos iliustracijos. Paskutinį kartą Jonyno iliustracijos buvo spausdintos taip pat paskutiniame rusiškame *Metų* leidime 2005 m.⁶

1951 m. Maskvoje buvo išleistas *Metų* vertimas su rusų dailininko Sergejaus Požarskio iliustracijomis, atvirai sekusiomis Jonynu. 1955 m. *Metus* rusų kalba iliustravo dailininkai V. Rostovcevas ir L. Rostovceva; jų iliustracijos buvo pakartotos 1964 m. leidime; 1990 m. – T. Konstantinovas. Taip pat buvo išleisti iliustruoti dar keli *Metų* vertimai: 1970 m. į vengrų kalbą – dailininkas Gyula Hincz, 1982 m. į lenkų kalbą – dailininkė Barbara Lis-Romańczuk, 1989 m. į ukrainiečių kalbą – dailininkas Bogdanas Pikulickis.

Dar vienas svarbus Donelaičio iliustratorius – Vytautas Jurkūnas. Su jo iliustracijomis *Metai* buvo išleisti 1956, 1960, 1961, 1963, 1966, 1966, 1984, 1998, 1999 metais (1960 m. vertimas į čekų kalbą, 1961 m. vertimas į baltarusių kalbą, 1963 m. vertimas į latvių kalbą, 1966, 1998, 1999 m. vertimai į vokiečių kalbą, 1984 m. vertimas į rusų kalbą). Jo iliustracijose Donelaitis buvo absoliučiai materializuotas, surrealistintas, pritaikytas socialistinio realizmo reikalavimams.

Tad itin svarbu pažymėti, kad naujasis *Metų* vertimas į rusų kalbą ir nauja lietuviška redakcija palydima ir naujomis iliustracijomis, sukurtomis dailininkės Irinos Gerasimovos. Naujosios iliustracijos, reikia pasakyti, nepateikia kažkokios radikaliai naujos *Metų* interpretacijos. Jos remiasi klasikine interpretacija ir išraiškos priemonėmis, klasikine grafikos tradicija. Tačiau svarbu pasakyti, kad čia jau atsisakyta akivaizdžiai realistinės ar klasicistinės, jau nekalbant apie socrealistinę, *Metų* sampratos, nors prie abstraktaus idėjinio *Metų* turinio interpretavimo taikyti nesistengta. Tačiau bet koku atveju Gerasimovos iliustracijos taria naują žodį Donelaičio perskaitymuose meninės išraiškos priemonėmis. Gal net galima manyti, kad rusiškų *Metų* leidimo tradicijoje tai bus naujas postūmis.

Taigi visi išvardyti naujojo *Metų* rusiško leidimo kultūrinės vertės kriterijai vertintini teigiamai. O pabaigai, kaip pavyzdį, pateiksiu žiemos pagarbinimo epizodą ir jo vertimą į rusų kalbą (ŽR 1–25):

Ant žiemos narsai jau vėl rūstaudami grįžta,
Ir šiaurys pasišiaušęs vėl mus atleikia gandyt.
Vei kaip ant ežerų visur langai pasidaro,
Lygiai kaip antai stiklorius įdeda stiklą.
Taipgi namai žuvių, kur varlės vasarą šventė,
Dėl barnių žiemos nei su šarvais užsidengia
Ir tamsoj miegot kiekvieną gyvuolį siunčia.
Ant laukus žiemys jau taip nugandino bardams,
Kad ir balos, ir klampynės pradeda rautkis,
Ir purvynai jų teškėt ir šliurpt pasiliauja.
Kelias, kad jį mėgina trenkt šokinėdami ratai,

Nei koks būbnas įtemptas dėl pašalo trinka,
 Taip kad garsas jo toli galvoj atsiliepia.
 Taipgi dabar jau vėl sviets sveikyt pradeda žiemą.
 Ak, jau ben ir reik; Kalėdų didelė šventė
 Artinas, ir Atpentai nor poryt pasibaigti.
 Rudenis, ans dramblys, per daug nemandagiai drėbdams
 Ir besivolioldams purvuos, mus vargino skaudžiai.
 Kožnas į klumpes ir į vyžas įsinerdams
 Koliojo jo darbus ir jo madarą skystą.
 Bet ir ponai, su šulnais skraidydami žirgais
 Ir su poniškais kasdien viešėdami rėdais,
 Beteškant purvams, nešvankų rudenį peikė.
 Todėl į žiemius visi žiūrėdami žmonės
 Ir sausos žiemos didei gi belaukdami skundės.
 Вот уж злодейка-зима возвращается снова во гневе,
 Сивер взьерошенный вновь прилетел, нас пугая.
 Глянь, как озёра теперь напоминают оконца,
 Будто бы славный стекольщик поставил в них новые стёкла.
 Также и рыбок жилища, где лето лягушки справляли,
 От беспощадной зимы принакрылись как будто доспехом,
 Всякую живность во тьму призывая да в зимнюю спячку.
 Так в поле северный ветер всю расходился, свистя да ругаясь,
 Что по болотам-трясинам морщина пошла за морщиной
 И под ногой перестала грязища осенняя хлюпать да чавкать.
 Коли теперь по дороге всю понесётся телега –
 Словно тугой барабан загремит, загрохочет от стужи,
 Так, что звучанье его в голове отдаётся...
 Да, вот и час подошёл свету белому чествовать зиму!
 Самое время: уже Рождества приближается праздник,
 Да и последний наш пост послезавтра будет закончен.
 Осень, подобно слону, по грязище противной топталась,
 В лужах валяясь и брызгаясь, нас уморила трудами.
 Всякий, простые лаптишки иль клумпы свои обувая,
 Осень всю проклинал за её сырость, холод и слякоть.
 Но ведь и баре, что на дорогих скакунах разъезжают
 И ежедневно снуют по гостям, в пух и прах нарядившись,
 Тоже ругали не раз, спотыкаясь в грязи, нечестивую осень.
 И посему весь народ устремлял свои взоры на север –
 Нетерпеливо бранясь, сухой люди зимы дожидались...

¹ Daiva Krištopaitienė, „Kristijono Donelaičio raštų rengimo ir redagavimo principai: ankstesnieji ir 1977 bei 1994 metų leidimai“, in: *Archivum Lithuanicum*, 2005, t. 7, p. 287–302; Daiva Krištopaitienė, *Kristijono Donelaičio raštų leidimai: tekstologinės problemos*, (ser. *Lietuvių tekstologijos studijos*, I), Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2007; Daiva Krištopaitienė, „Kristijono Donelaičio raštų rengimo principai“, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, 2009, kn. 28, p. 63–90.

² *Kristijonas Donelaitis, Raštai, redakcinė komisija Kostas Korsakas (pirm.), Kostas Doveika, Leonas Gineitis, Jonas Kabelka, Kazys Ulvydas, Vilnius: Vaga, Lietuvos TSR Mokslų akademija, Lietuvių kalbos ir literatūros institutas, 1977, 600 p.*

³ *Kristijonas Donelaitis, „Metai“, parengė ir redagavo Mikas Vaicekuskas, in: Literatūra 11 klasei: Chrestomatija, d. I: Renesansas, Barokas, Apšvieta, sudarytoja Aušra Martišiūtė-Linartienė, redakcinė kolegija Darius Kuolys, Aušra Martišiūtė-Linartienė, Dainora Pociūtė-Abukevičienė, Gytis Vaškelis, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2011, p. 337-409.*

⁴ *Pirmas leidimas: Kristijonas Donelaitis, Metai ir pasakėčios, redaktorius Vytautas Vitkauskas, (ser. „Baltų lankų“ literatūros kolekcija), Vilnius: Baltos lankos, 1994, 192 p.*

⁵ *Kristijonas Donelaitis, Metai. Pasakėčios, redaktorius Vytautas Vitkauskas, (ser. Literatūros skaitiniai, 1), Vilnius: Baltos lankos, 2011, 152 p.*

⁶ *Kristijonas Donelaitis, Metai: Поэма = Кристионас Донелайтис, Времена года: Поэма, (на литовском и русском языках), перевод с литовского Давида Бродского, подготовка текста, общая редакция Вячеслава Карпенко, иллюстрации художника Витаутаса Казимераса Йонинаса, Калининград: Калининградский ПЕН-центр, Янтарный сказ, 2005, 216 p. Кnygos aptarimą žr. Mikas Vaicekuskas, „Donelaitis iš Kaliningrado“, in: Кnygų aidai, 2006, Nr. 1, p. 23-29.*